

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚАНТ ЖӘНЕ ҚАНТ ҚЫЗЫЛШАСЫ НАРЫҒЫНДА ШАРУАШЫЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРДЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

*А.Р.Кереева, Г.Б. Конысбаева**

*І. Жансүгіров атындағы Жетысу университеті Талдықорған, Қазақстан
e-mail: konyysbaeva73@mail.ru*

Аңдапта. *Экономиканың ең маңызды саласының бірі – бұл ауыл шаруашылығы болып табылады. Ауыл шаруашылығы, сонымен қатар өзіне тән ерекшеліктерге ие. Қазіргі кезде экономикалық қатынастар мен өндіріс жағдайының өзгеруіне байланысты нарықтық қатынастарға көшу кезіндегі ауыл шаруашылығы өндірісінің экономикалық тиімділігін анықтау қажет. Нарықтық экономикада тәжірибе көрсеткендей, үдемелі өндірістік шешімге жету үшін қант қызылшасы өндірісін экономикалық тұрғыдан тиімді дамыту үшін сансыз мәселелер туындайды. Енді Қазақстандағы қант қызылшасы өнеркәсібінде күрделі өзгерістер болды. Осы заманғы аграрлық қарым-қатынастағы елдердің даму барысына талдау жасау Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенінің ары қарай дамуы мемлекеттік қолдаудың тиімділігі және қант зауыты төңірегіне топтасқан кооперативтік бірлестіктерді құру арқылы инновацияны енгізуге тең дәрежеде ыңғайлы жағдай жасай отырып, бәсекеге қабілеттілікті арттыруға жұмылдырылуы керек екендігін көрсетеді. Қант қызылшасымен айналысатын кәсіпорындарда жұмыстың орнықтылығын жоғарылату, инновациялар мен ғылыми-техникалық ілгерілеудің жетістіктерін енгізу және тиімді жоспарлау мен басқару үшін, дұрыс баға белгілеу, қант нарығын шет мемлекеттерден қорғау, жаңа тетіктерін әзірлеу және басқада көптеген мәселелерді қарастыруды талап етеді. Бұл мақалада Қазақстан Республикасында қант қызылшасы өндірісі мен ауыл шаруашылық байланыстардың интеграциялануы және өндіріс тиімділігін арттыру мақсатында ғылыми-инновациялық жүйенің тиімділіктері қарастырылған.*

Түйінді сөздер: *қант қызылшасы, кластер, интеграция, технология*

Негізгі ережелер. Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі 2013-2020 жылдарға арналған «Агробизнес-2020» бағдарламасы еліміздің агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және Қазақстанда жалпы ауыл шаруашылығы саласын дамытуға бағытталған. Бұл бағдарламаның мақсаты, ҚР агроөнеркәсіптік кешені субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жағдайлар жасау болып табылады.

Осы мақала Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі 2013-2020 жылдарға арналған «Агробизнес-2020» бағдарламасы бойынша жазылған.

Кіріспе. Елімізде ауыл шаруашылығын дамыту үшін атқарылып жатқан жұмыстардың ауқымы барған сайын кеңейіп келеді. Оның ішінде отандық тұқым шаруашылығын оңтайландырып арттыруға да айрықша көңіл бөлініп отыр.

Нарықтық экономика жағдайында қант өндіру мәселесі аса қажетті және маңызды болып отыр, себебі әр жанұяда күнделікті тұтынатын азық-түлік болып есептеледі, сонымен қатар көптеген тағам түрлерінің сапасын және көптеген тағамдарды дайындауда пайдаланылатын компонент болып табылады.

Қазіргі кезде Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жүзеге асырылуда. Ол бойынша 2021 жылы қант қызылшасы алқабын 32 мың гектарға дейін жеткізу, өнім көлемін 1,0 млн тоннаға өсіру жоспарланып отыр. Осы арқылы ішкі нарықты отандық шикізаттан алынған қантпен толтыру, импорттық шикізатқа тәуелділікті төмендету, қант қызылшасын өндіретін шаруашылықтарға жұмысын алға бастыру үшін қолдау жасау белгіленгенін де атап айтуымыз керек. Елдегі жыл сайынғы қантқа сұраныс – 400 мың тонна. Сарапшылардың есебі бойынша Кедендік одақ елдерінде тәтті түбірдің жаңа жиналымынан 5,3 млн тонна қант өндірілген. [1].

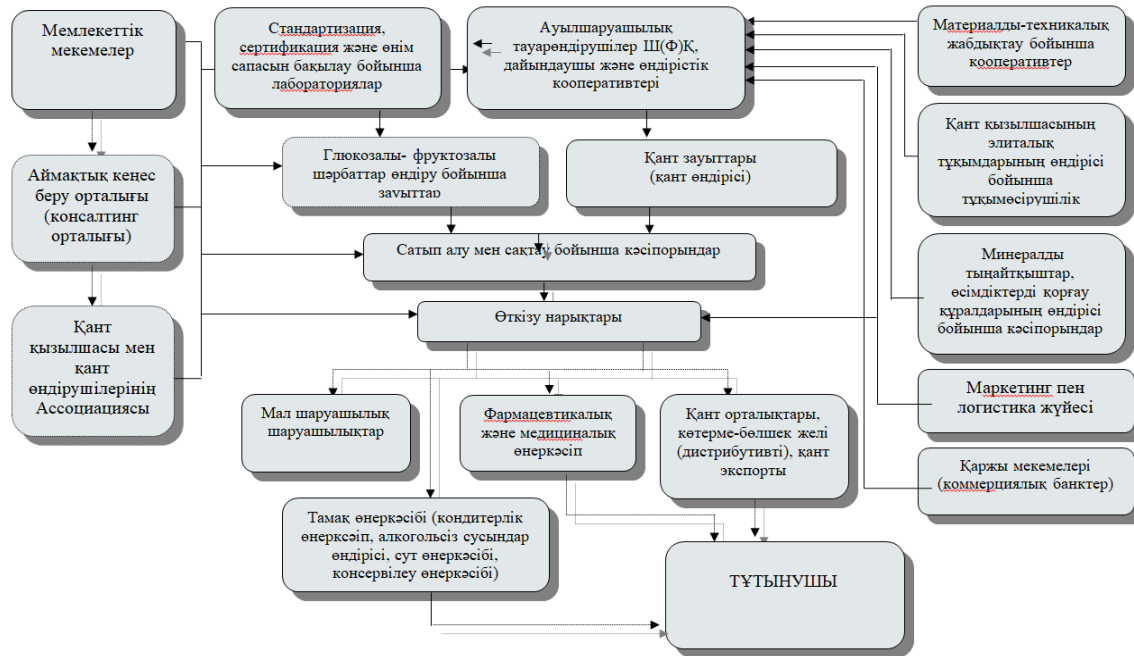
Әдістер. Бұл зерттеудің негізіне шетелдік және отандық авторлардың еңбектері, зерттелетін мәселеге қатысты заңнамалық және нормативтік актілер, экономика және қаржы саласындағы арнайы әдебиеттер, сондай-ақ қазақстандық және шетелдік ғалымдардың теориялық әзірлемелері кірді. Зерттеу барысында келесі жалпы ғылыми әдістер қолданылды: күрделілік, салыстыру, логистикалық және жүйелік тәсілдер. Осы әдістерді қолданған кезде алынған нәтижелердің сенімділігінің жеткілікті деңгейіне, сондай-ақ алынған тұжырымдардың негізділігіне қол жеткізіледі.

Нәтижелер мен талқылау. Ғалымдар Л.И. Леутский мен Р.У. Рахметовалардың жұмыстарында ірі қалалар аумақтарында 28 агроөнеркәсіптік кластерлердің даму мүмкіндіктері, оның ішінде қант пен кондитерлік өнімдерді өндіру бойынша аймақтық кластерді дамыту қарастырылады. Берілген кластерді

құрудың мақсаты заманауи қалдықсыз технология негізінде қант қызылшасы өндірісі мен оны терең өңдеу кәсіпорындарын интеграциялау болып табылады [2].

Кластердің мазмұны мен құрылымын кластер картасы – өндірістік үрдістің барлық тікелей және қосымша мүшелерін көрсететін сызба толық сипаттайды. 1-суретте республикадағы қызылша қанттық кластердің құру құрылымы көрсетілген.

Сурет 1– Қазақстан Республикасында қызылша қанттық кластерді құру құрылымы

Қызылша қанттық кластерге төмендегідей қосымша, жанама салалар кіруі керек:

- өнеркәсіптік және қоғамдық ұйымдар: қант пен қант қызылшасы өндірушілерінің Ассоциациясы, Ұлттық фермерлердің Ұлттық Ассоциациясы, Қазақстанның аграрлық партиясы, тамақ өнімдерін өндірушілердің Кеңесі;

- мемлекеттік мекемелер – Ауыл шаруашылығы министрлігі, индустрия және сауда министрлігі, стандартизация және сертификация комитеті, қант қызылшасы мен қант сапасын бақылау лабораториясы, кедендік комитет;

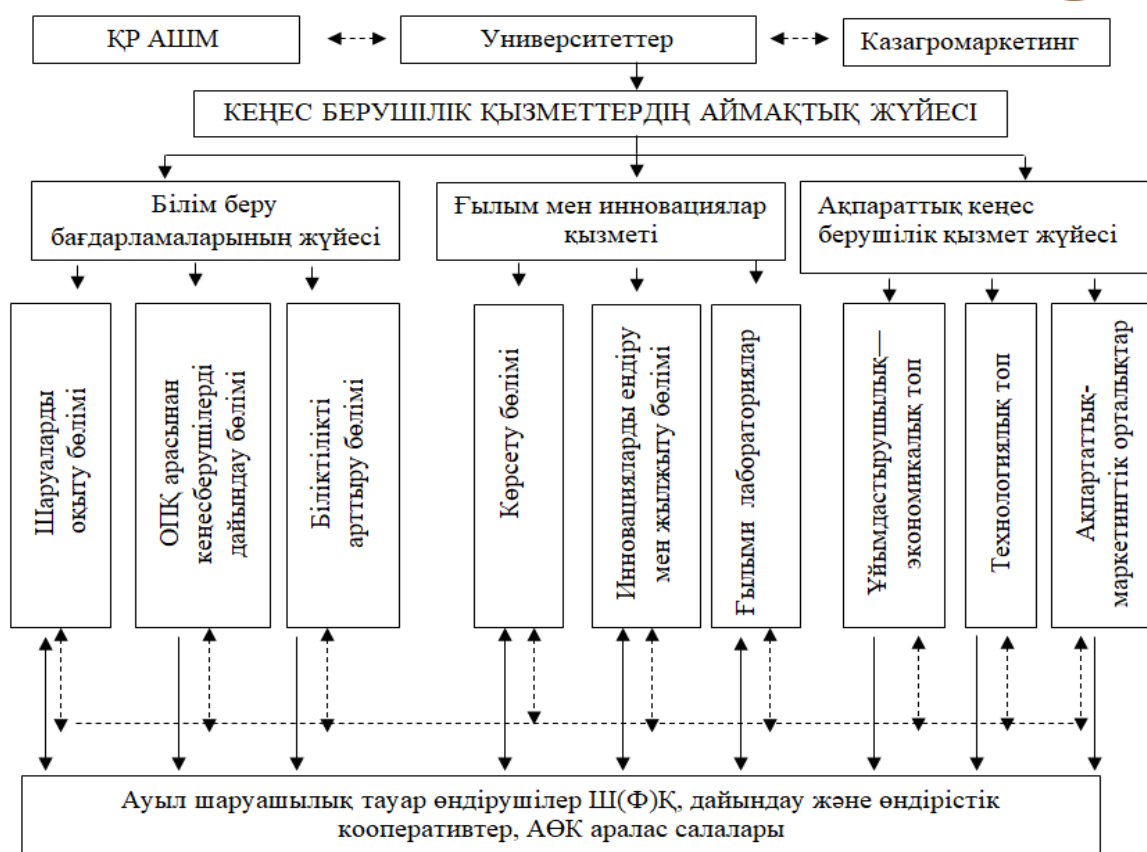
Өндіріс тиімділігін арттыру мақсатында келтірілген мүшелердің әрқайсысы ғылыми-инновациялық жүйенің негізі болып табылатын ғылым мекемелерімен тығыз әріптестікте болуы керек. Көптеген елдерде нақты мемлекеттің аграрлық саясатына сай келетін әртүрлі ықпалдар мен кестелер біртебірте қолданылады және әрбір кезеңде елдің аграрлық секторының өзгеріп тұратын жағдайларына бейімделіп тұратын кеңес берушілік қызметтерді ұйымдастырудың үйлестірілген әдістері артықшылықпен қолданылады. Кеңес берушілік қызметтердің аймақтық жүйесінің ұсынылатын шамалы құрылымы 2 суретте көрсетілген.

Республикадағы қанттық өнімдердің жетіспеушілігінің алдын алудың балама жолдары ретінде оларды отандық өндірістің көмірсуы бар шикізаттардан жүгері, бидай, қара бидай дәндері, картоптардан алу болып табылады. Әлемде бұндай шикізат түрлерін өңдеу мәселесі бұрыннан шешіліп, әсіресе жоғары дамыған биотехнологиялық өнеркәсіпті АҚШ, Канада, Жапония, Оңтүстік Корея және т.б. елдерінде жоғары тиімділікті сала болып табылады.

Берілген өнімнің негізгі өндірушілері-мал өсірумен айналысатын шаруашылықтар, кез-келген алкогольсіз сусындардың өндірушілері, сыра өндірушілері, кондитерлік өнеркәсіп, балмұздақ өндірушілері, консервілеу өнеркәсібі, сүт өңдеушілер (қоюландырылған сүт, йогурттар жасау және т.б.), медициналық және фармацевтикалық өнеркәсіп. Жалпы глюкозалы-фруктозалы шербаттардың өндірісі мен тұтынуы барлық әлемде өсуін жалғастыруда, дегенмен елдердің салыстырмалы аз жиынында екені белгілі [3].

Қант нарығы талдаушыларының халықаралық талдаушыларының жасаған қорытындыларына сай елде глюкозалы-фруктозалы шербеттер өндірісі бойынша өнеркәсіптер құру үшін келесі бес алғы шарттардан тұрады:

- 1) қант импорттаушысы мәртебесі және ішкі нарықтағы қанттың жоғары бағалары;
- 2) ішкі крахмалдың жеткілікті қорлары (жеткізілімдері) немесе крахмалды импорттауға қабілеттілік;

Сурет 2- Кеңес берушілік қызметтердің аймақтық жүйесінің құрылымы

3) жеткілікті дамыған азық-түлік секторы және тұтыну құрылымы, әсіресе жұмсақ спирттік сусындар үшін;

4) зерттеулерге және зауытта мен құрал-жабдықтарды жаңғыртуға салынатын капитал;

5) жайлы мемлекеттік саясат.

Қазіргі уақытта жүгеріден кейін крахмал көзі ретінде екінші болып табылатын бидай болғандықтан Қазақстанда астық өнімдерін кешенді қайта өңдеу бойынша кәсіпорындар құру үшін барлық алғышарттар бар деп айтуға болады:

1. Құрамында крахмалы бар өнімдердің үлкен шикізаттық базасы бар.

2. Ерекше газ-жел биореакторларды қолдану және астық крахмалының толық ферментативті гидролизі үшін тиімді технологиясын есебінен жоғары тиімділікті өндіріс құру мүмкіндігі бар.

3. Республиканың барлық аймақтары бойынша берілген өнім тұтынушыларының ірі нарығының бар болуы.

Қазақстан үшін крахмалы құрамында бар қантты өнімдер өндірісін дамытудан артықшылықтарды келесідей көрсетуге болады:

– глюкозалы-фруктозалы шербаттердың өзіндік құны барынша төмен (АҚШ-да 40%, Жапонияда 50 – 54%);

– крахмал өнімдерінің кең ассортименті;

– қант диабетімен ауыратындар, артық салмақтан, зат алмасуынан зардап шегетіндер, балалар мен қарттар үшін қанттық заттар негізінде диеталық бағыттағы әртүрлі өнімдер тобын жасау;

– ұзақ мерзімге балғындығын сақтап тұруға мүмкіндік беретін, қарапайым қантқа қарағанда глюкозалы-фруктозалы шербат үлкен ылғалдұстағыштық қабілеті;

– тосаптардың, қою тосаптардың, тәтті қоймалжындардың қантталуына жол бермейтін, глюкозалы-фруктозалы шербат ауыр кристаллдануы;

– тамақ өнімдерінің микробты инфекциялануы мүмкіндігін азайтатын глюкозалы-фруктозалы шербат ерітінділерінің жоғары осмотикалық қысымы және т.б;

Қазақстанда бұндай зауыттарды өндіру әртүрлі ауыл шаруашылық шикізаттарын қайта өңдеудің жаңа биотехнологиялық әдістерін өнеркәсіптік пайдалану бойынша іргелі, әрі қолданбалы сипаттағы ғылыми бағыттардың дамуына қарымды түрткі болуы мүмкін.

Осылай, жүргізілген зерттеу қазіргі уақытта Қазақстандағы қызылша қантты кластерінің көптеген маңызды компоненттері жеткілікті дамымаған және басқа нарық мүшелерінің талаптарын қанағаттандырмайды. Бірегей технологиялық циклдың әрбір қатысушысының табысты пайдалануы біріншіден, өндіріс дамуының бұл үрдістің әрбір кезеңіндегі технологияны жетілдіру қызығушылықтарын есепке алатын сонымен қатар, онда еңбектенетіндердің еңбегін материалды ынталандыратын болуы керек. Мысалы, пайдалы, шектелмеген көлемде әлеуетті сұранысқа ие дақылдар – қант қызылшасы мен жүгерінің өндірісін өсіру ауылшаруашылығының тиімділігін артырып, сонымен қатар, импорттық шикізаттан тәуелділікті төмендетіп, республиканың азық-түліктік қауіпсіздігін нығайтатын еді [4].

Қазақстан қызылша өсіруді қайта қолға алу үшін де, жаңа жоғары технологиялық өндірістерді дамыту үшін де әлеуетті мүмкіндіктерге ие. Қазақстандағы қант қызылшасы мен астық дақылдары тек отандық шикізат көзі емес, жемшөп дақылдары ретінде де құндылыққа ие. Олардың жинау мен қайта өңдеудегі қалдықтары мал шаруашылығында бағалы жем-шөп боп табылады. Өз кезегінде, қызылша мен жүгеріні қайта өңдеу жем- шөптың көбейуіне, сапалы арзан шикізаттан Қазақстанның тамақ өнеркәсібі де, мал шаруашылығы да ұтар еді.

Егемен, тәуелсіз мемлекет ретінде азық-түліктің әлемдегі ірі тұтынушылары мен өндірушілерімен көршілесетін Қазақстан үшін азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ішкі нарықты реттеу үлкен мәні бар іс. Бұндай шаралардың қажеттілігі ішкі нарыққа азық-түлік тауарларының әрқилы жеткізілімдерімен, ол өз кезегінде бағалардың өткір тербелісі мен инфляциялық үрдістердің өсімінің себебі болып табылатын ауыл шаруашылық өнімі өндірісі көлемінің маусымдық ауысымдарымен анықталған. Бұл нарықтың келесі кемшілігі – өндіріс көлемі мен өткізу нарықтарының теңгерімсіздігі, бұл да мемлекет тарапынан араласуда қажет етеді. Соңғы жылдары Қазақстан республикасының ауыл шаруашылығы министрлігі қант пен қантты қызылша нарығы мәселелерін шешу мақсатында бірқатар шаралар орындалған. Нарықтағы жағдайда қалыптандыру және қанттың бағаларын төмендету үшін шаралар жүзеге асты.

Алға қойылған міндеттерге сәйкес ауыл шаруашылық министрлігі қызылша қанттық нарықтың қайта өңдеуші кәсіпорындарын дамыту бойынша белгілі шаралар кешенін әзірледі. Олардың негізгілері:

- қызылша өсіретін тауарөндірушілердің маусымдық шығындарын (ЖЖМ, минералды тыңайтқыштар, тұқымдар сатып алу) жеңілдетілген несиелендіру, қызылша өсіретін шаруашылықтарға ауылшаруашылық техникасы үшін 5-7 жылға қант зауыттары арқылы немесе ірілендірілген шаруашылықтар арқылы төменпайыздық мөлшерлеменен лизинг (немесе пайыздық мөлшерлеменің орнын толтыру) сұрақтарын шешу;

- өндірісті қалпына келтіру мен дамыту бойынша құрал-жабдықтарды сатып алу үшін лизингті пайдалану;

- қант зауыттарын қайта құрастыру және техникалық қайта жаратандыру;

- сыртқы, республикалық, аймақтық нарықтардың конъюктурасын зерттеу бойынша маркетингтік орталықтар құруға және кәсіпорындарға олардың тауарларын жылжытуда қызмет көрсетуге ықпалдасу;

- өндірістің техникалық және технологиялық стандарттарын және қант қызылшасы мен қанттың сапасын халықаралық талаптарға сай келтіру;

- тікелей шоғырланған –интеграциялық құрылымдар құру.

Қант қызылшасының өндірушілері мен қайта өңдеушілері арасындағы экономикалық өзара қарым-қатынастардың даму сұрақтарында бұл өте маңызды мәнге ие. Қазіргі күнде өндірушілердің ассоциациясын құру көптеген елдерде кең қолданысқа ие. Бұл бір шетінен шикізат өндірушілерінің ассоциациясы, ал екінші шетінен қант қызылшасын қайта өңдеушілердің қызығушылықтарын көрсетеді. Біріншіден, шикізатқа сұраныс тарапынан бірегей платформаны ұсыну үшін, екіншіден, ұлттық келісім шарттар мен келісімдерді жүзеге асыруда өнімді ұсыну сұрақтарында бұндай ассоциациялардың рөлі өте маңызды.

Қант өндірісі шығындары құрылымында транспорттық қызметтердің алатын үлесі жоғары болғандықтан, үкімет кейбір ауыл шаруашылық дақылдары үшін темір жол тарифтарын 50% дейін төмендетуге ниетті.

Дегенмен бұл шаралардың шаруашылық байланыстарды жақсартуға тигізетін әсері жеткіліксіз, өйткені қант нарығын болжау оңай шаруа емес, әрі үнемі мемлекеттік реттеуді қажет етеді. Қалыпты қант нарығын мемлекеттің қатысуынсыз құру мүмкін емес. Өйткені мемлекет сатып алу бағалары несиелендіру шарттарын, баждарды, салықтарды, биржалық сауданы қамтитын өзара байланысқан сұрақтарды шешуі керек [5].

Қорытынды. Сәйкесінше, келесідей қорығында шығаруға болады:

1. Қазақстан Республикасының қант пен қант қызылшасы нарығындағы заманауи халықаралық экономикада инновациялық үрдіс ретінде кластерлік даму интеграциялық үрдістер және мемлекет тарапынан шикізатты терең өңдеу өндірісін ұйымдастыруды ынталандыру көмегімен дами алады.

2. Қазақстанда табиғи-климаттық жағдайлардың ерекшеліктерінен қант қызылшасы түріндегі шикізатпен өз өзін толық қамтуға қолжеткізу өте қиын. Сондықтан, елде басқа шикізаты ресурстардан қантты заттарды алудың инновациялық балама көздерін дамыту керек.

3. Соңғы жылдары Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылық өндірісіне мемлекет тарапынан едеуір үлкен көмек көрсетілді. Дегенмен, ұлттық ауыл шаруашылығының одан арғы өсімі мен тұрақты даму қажеттілігі бұл үрдісті тоқтатпауды ғана емес, оны керісінше кеңейтуді талап етеді. Бұл үрдісте қанттық өндіріс және оны сәйкес ресурстармен қамтамасыз ету, соңғы жылдарда жүзеге асақанға қарағанда, одан да көп күш-жігерді талап ететін Қазақстан Республикасының басымды міндеттерінің бірі ретінде қарастырылуы керек.

Әдебиеттер тізімі

1 Балапанов М.Ж. «Тенденции развития сахарного производства в мире и формирование его инфраструктурных отраслей в Казахстане» // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана, Алматы, 2002, №10. - 57-60 с.

2 Шарипов А.К. Проблемы эффективного развития свеклосахарного производства в Республике Казахстан. Диссертация. 08.00.05/Каз. НИИ экономики агропромышленного комплекса и развития сельских территорий. - Алматы, 2010. - 289 с.

3 Константинов, С. А. Теория эффективности сельского хозяйства: учебное пособие / С. А. Константинов. - Минск: ИВЦ Минфина, 2013. - 180 с.

4 Есполов Т.И., Куватов Р.Ю., Керимова У.К. «Повышение эффективности сельского хозяйства Казахстана в условиях его интеграции с внешними рынками», Алматы, 2004. - 596 с.

5 Есполов Т.И., Керимова У.К., Нигай Б.Н. «Менеджмент в аграрном секторе Республики Казахстан», Алматы, 2006. - 296 с.

Әdebietter tizimi

1 Balapanov M.Zh. «Tendentsii razvitiia sakharnogo proizvodstva v mire iformirovanie ego infrastrukturykh otraslei v Kazakhstane» // Vestnik selskokhoziaistvennoi nauki Kazakhstana, Almaty, 2002, №10. - 57-60 s.

2 Sharipov A.K. Problemy effektivnogo razvitiya sveklosakharnogo proizvodstva v Respublike Kazakhstan. Dissertatsiya. 08.00.05/Kaz. NII ekonomiki agropromyshlennogo kompleksa i razvitiya selskikh territorii. - Almaty, 2010. - 289 s.

3 Konstantinov, S. A. Teoriia effektivnosti selskogo khoziaistva: uchebnoe posobie / S. A. Konstantinov. - Minsk: IVTs Minfina, 2013. - 180 s.

4 Espolov T.I., Kuvatov R.Iu., Kerimova U.K. «Povyshenie effektivnosti selskogo khoziaistva Kazakhstana v usloviakh ego integratsii s vneshnimi rynkami», Almaty, 2004.-596 s

5 Espolov T.I., Kerimova U.K., Nigai B.N. «Menedzhment v agrarnom sektore Respubliki Kazakhstan», Almaty, 2006. - 296 s.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ И ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СВЯЗЕЙ РЫНКА САХАРНОЙ И САХАРНОЙ СВЕКЛЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*А.Р Кереева., Г.Б Конысбаева**

Жетысуский университет им. И. Жансугурова, Талдықорған, Қазақстан

e-mail: konyysbaeva73@mail.ru

Резюме. *Одной из важнейших отраслей экономики является сельское хозяйство. Сельское хозяйство также имеет характерные особенности. В настоящее время необходимо определить экономическую эффективность сельскохозяйственного производства при переходе к рыночным отношениям в связи с изменением экономических отношений и условий производства. В рыночной экономике практика показывает, что для достижения прогрессивного производственного решения возникает бесчисленное множество проблем для экономически эффективного развития производства сахарной свеклы. Теперь в промышленности сахарной свеклы в Казахстане произошли серьезные изменения. Анализ хода развития стран в современных аграрных отношениях показывает, что дальнейшее развитие агропромышленного комплекса Казахстана должно быть сфокусировано на повышении конкурентоспособности путем создания равных условий для внедрения инноваций через эффективность государственной поддержки и создание кооперативных объединений, консолидированных вокруг сахарного завода. Для повышения устойчивости работы на предприятиях, занимающихся сахарной свеклой, внедрения и эффективного планирования и управления достижениями инноваций и научно-технического прогресса, правильного ценообразования, защиты сахарного рынка от иностранных государств, разработки новых механизмов и многое другое. В данной статье рассмотрены эффективность научно-инновационной системы в целях интеграции производства сахарной свеклы и сельскохозяйственных связей в Республике Казахстан и повышения эффективности производства.*

Ключевые слова: *сахарная свекла, кластер, интеграция, технология*

WAYS TO IMPROVE THE ECONOMIC EFFICIENCY AND ECONOMIC RELATIONS OF THE SUGAR AND SUGAR BEET MARKET IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

*A.R Kereyeva, G.B Konysbayeva**

Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

e-mail: konysbaeva73@mail.ru

Summary. *One of the most important sectors of the economy is agriculture. Agriculture also has its own characteristics. Currently, it is necessary to determine the economic efficiency of agricultural production in the transition to market relations due to changes in economic relations and production conditions. In a market economy, practice shows that in order to achieve a progressive production solution, countless problems arise for the cost-effective development of sugar beet production. Now the sugar beet industry in Kazakhstan has undergone major changes. The analysis of the development of the countries in modern agricultural relations shows that the further development of the agro-industrial complex of Kazakhstan should be focused on improving competitiveness by creating equal conditions for innovation through the effectiveness of state support and the creation of cooperative associations consolidated around the sugar factory. To increase the sustainability of work at sugar beet enterprises, implement and effectively plan and manage the achievements of innovation and scientific and technological progress, correct pricing, protect the sugar market from foreign states, develop new mechanisms, and much more. This article examines the effectiveness of the scientific and innovation system in order to integrate sugar beet production and agricultural relations in the Republic of Kazakhstan and improve production efficiency.*

Key words: *sugar beet, cluster, integration, technology*

МРНТИ 06.35.35

УДК 338.001.36

<https://doi.org/10.51579/1563-2415.2021-1.32>

ОЦЕНКА СТОИМОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕННЫХ ЗАТРАТ

*Р.Е. Джаниангло, О.Ю. Когут**

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

e-mail: kogut.1108@gmail.com

Аннотация. *Наличие и использование человеческого капитала является основой эффективной деятельности любой организации. Значимость данного фактора возрастает с каждым днем, а влияние оказывает не только на деятельность организации, но и на ее стоимость. Нами проведен анализ и обобщение существующих работ, в которых рассматривается данная тематика, с целью выявления теоретических и методологических разработок, использование которых будет возможно и в рамках нашего исследования. В работе структурированы затраты на формирование человеческого капитала, рассмотрены основные методики оценки стоимости человеческого капитала с учетом различных подходов к определению его сущности. Используя затратный подход, рассмотрены виды затрат на человеческий капитал, исследована их экономическая сущность. Впервые предложена комплексная математическая модель, позволяющая получить величину человеческого капитала в стоимостном выражении.*

Ключевые слова: *человеческий капитал, стоимость, подходы, методы, методики, капитал образования, капитал здоровья, капитал культуры.*

Основные положения. *Человеческий капитал является интенсивным фактором развития потому, что это не простое сложение работников, а сумма с синергетическим усилением эффективных профессионалов, конкурентоспособных специалистов, накопленных знаний и технологий, инструментов профессионалов, среды работы, качества их жизни. В центре человеческого капитала - знания, образование и профессионализм. На основе анализа различных источников был сделан следующий вывод: интеллектуальная компонента человеческого капитала (человеческий интеллектуальный капитал) — это система характеристик, определяющих способность человека, т.е. качество рабочей силы индивидуума или совокупного работника организации, страны, материализуемое или проявляющееся в процессе труда, в основе которого лежит экономический интерес.*

Введение. *Человеческий капитал в настоящее время является одним из главных факторов успешного функционирования любой организации и экономики в целом. Поэтому многие ученые и исследователи считают человеческий капитал наиболее ценным ресурсом постиндустриального общества и стратегически более важным, чем наличие природных ресурсов, которые исчерпаемы. Во всех странах человеческий капитал во многом определяет научно-технический прогресс, конкурентоспособность экономики и темпы экономического развития страны.*

Трансформация роли человеческого капитала, превращение его из затратного фактора в основной фактор производства и социального развития, привело к образованию новой парадигмы развития стран и мирового сообщества. В рамках этой парадигмы человеческий капитал в развитых странах занимает до 80%